

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Evsebivs || De Euangelica pr[a]eparatione

Eusebius <Caesariensis>

[Augsburg], 1522

VD16 E 4299

Liber Secvndvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34477

appellarunt, cui accipitris caput apponunt propter actiuitatem accipitris singulari. idcirco Epies, quæ summum deorum interpretem egyptij putarunt, sacrarum literarum scriba, cuius libros Arius in græcam linguam traduxit, allegorice hoc tradēs ad uerbum ait, Diuinissimum animal serpens, & accipitris habens caput, ualde iocundum est, id si palpebras erigebat, luce primogenitam omnem suam regionem replebat. cum uero clausos retinebat oculos, tenebrae fundebatur. Hinc significare uoluit Epies, igneam esse naturam eius a Phœnicibus. Pherecydes quoque, principia perdoctus, diuinitus de deo quem ophonea græce uocauit, latine serpentem dicere possumus, & de offionidibus mirum in modum diseruit. de quibus alio loco dicemus. Verum egyptij, uniuersum depingentes mundum, hac ipsa inducti sententia, inter circulum aerem igneumque in superficie circumfusum, serpentis accipitri formis figuram extendunt, ut sit theta græce, literæ figura consimilis, magnitudinē mundi, ac formam per circulum significātes, per serpentem uero, qui in circuli medio positus est, bonum dæmona conseruatore omnium, cuius uirtute mundus contineat ostēdentes. Sed Zoroastres quoque magus, in libro sacro, in quo res persicas collegit, hæc ad uerbum scribit. Deus caput accipitris habet, is incorruptibilium primus est, sempiternus, ingenitus, expers partium, sibi ipsi simillimus, bonorum omnium auriga, munera non expectans, optimus, prudentissimus, pater iuris, sine doctrina iustitiam perdoctus, natura perfectus, sapiens, sacræ naturæ unicus inuentor. Ideo similiter serpentibus, ut cæteris dijs immolabāt deos maximos, ac principes totius arbitrātes.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS.

Sed Phœnicum theologiam, iam per auctores suos exposuimus, quam omnino ut pestiferam futuriendam, & sanitatem tantæ insaniam quærendam salutare prædicat euangelium, quod autem non fabulæ dictæ sunt, aut poetarum figmenta, altius quiddam quasi nucleū contegentia, sed sapientum priscorum & theologorum, ut gentes dicerēt uera certaque testimonia, cunctis antiquiora poetis, inde patet, quod usque ad nostram memoriam in phœ-

in phœnicia isti ipsi dii sic appellati, sic nati, sic educati, ut dicti theologi tradiderunt, dicuntur. Quare nihil agunt, cum ad naturalia quidam turpitudinem occultantes refugiunt, cum res se ipsæ carimoniamque deorum una claraque uoce Phœnicum omnium ipsos redarguunt. Sed de phœnicum theologia satis. Nunc ad ægyptiam transeamus, ut etiam hinc uideamus recte ne, an contra gentilium nugæ cõtempserimus, & salutarem euangelij doctrinam secuti sumus, quam maxime nunc neglectis suis sanctissime colit ægyptijs. Vniuersam autem ægyptiorum historiam & theologiam ipsorum, seorsum in libro quem sacrum inscripsit Manetus quidam ægyptius, græca lingua exquisitissime in medium ædidit, sed Diodorus etiam Siculus, uir clarus, omnem, ut diximus, historiam gentium diligenter, breuiter, ac ordinate congregatam conscribens, ab ægyptiorum theologia; totius negocij fecit initium, a quo potius, quasi ab illustriore notioreque græcis quam ab ægyptio Maneto, hæc ad uerbum scribenda duximus.

De Aegyptiorum Theologia.

CAP. I.

ASserunt igitur ægyptij, in rerum omnium originem homines primum in ægypto, primum homines productos partim propter cœli temperantiam, partim etiam propter Nilum & nasci, & educari potuisse. Nam nec hibernis frigidibus, nec æstiuæ solis ardoribus, regionem præmi, & solum irrigatione Nili sic esse fecundum, ut alimentorum in usu hominum nulla terra feratior sit. Deos uero mortales homines fuisse, sed uirtute ac beneficijs uitæ communem excoluerunt, immortalitatem consecutos, quorum nonnulli reges fuere/nominaque habuere, alij noua quædam, alij a cœlestibus translata esse, quæ maximos deos, Solem, Saturnum, Cybelem, Iouem, quem hominem nonnulli nuncuparunt Iunonem, Vulcanum, Vestam, ac postremo Mercurium. Solem aiunt, primum omnium apud ægyptum regnasse. Soli cœlesti cognominem, quamuis nonnulli sacerdotum Vulcanum contendunt, primum igne inuento, regnum obtinuisse, deinde Saturnum, qui sorore Cybele in uxorem ducta, Osirim & Isim genuit, aut, ut plurimi dicunt, Iouem & Iunonem. Hos uniuersum orbem imperio subiugasse, ac quinque deos procreasse, aiunt Osirim, Isim, Typilona, Apollinem

c iij nem

nem ac Venerem. Osirim Dionysiu, Isim Cererem esse autumant, quos matrimonio coniunctos, quom regno successissent, plurimum generi hominum contulisse. Ita tractu thebaico, centum portarum urbem condidisse, quam alij Iouis urbem, alij Thebas appellant. Erexisse autem Osirim Ioui, ac Cereris parentibus, ceterisque dijs aurea templa, quorum singulis certas caerimonias statuit, & sacerdotes qui earum curam haberent/consecrauit. Ab hoc uitem inuentam, & diuersis honoribus homines distinctos, ut alij coleret, alij colerentur. Musicam adeo dilectam, ut secum semper, non paruū musicorum duceret, quibus nouem uirgines quarū Apollo dux erat, & alijs doctrinis & canēdi arte nō mediocriter excelluisse. Quomque omnes gentes propter eius merita, quasi Deum suscipere, ubique momenta reliquisse. In India multas urbes construxisse, Phrygiā domuisse, ac per Helleponti angustias in Europam traiectum. Macedona filium Macedoniae regem constituisse, ab hoc Apyn & Mneuin consecratos, & apud aegyptios loco deorum publice cultos, quoniam frumentorum inuenteribus ad committenda territorijs semina profuissent. Iūm iureiurando nullius se praeter Osiridis complexum petituram decreuisse, quam etiam postquam hominem exiit, immortales honores consecutam uidemus, Osiride uero insidijs laniato, alia quidem mēbra nō mediocri labore ab Iside inuenta. diuinis honoribus sepulta, penis uero in flumen Nilum a Typhone proiectus, constituto dolo sacra ac caerimonias maioris aliquanto cultus statutas fuisse, hinc Graecos accepisse, & Dionysij orgia, & dies festi, cum honore huius membri fierent, cuius simulachrum, in mysterijs ferentes, Phallum appellant. Fingere autē aiunt ac commentiri omnes, qui apud Thebas Boetias, ex Semele ac Ioue hunc demum natum existimant, quod Orphaea primū ausum fuisse, illum aegyptū petisse, ac inde mysteria Osiridis doctum in Graciam retulisse. Et quoniā Cadmeis amicus esset genus, Dei magnis affectus honoribus, ad ipsos non inuitus transposuisse, multitudinemque alios ignorantia, nonnullos quia talem deum graecum potius quam Aegyptium dici uellent, cultū & mysteria eius libenter suscepisse. At uero poetam Orpheum facile totā rem ea de causa, uerisimiliterque sinxisse. quoniam Cadmus ex Thebis Aegyptijs

in Boe/

in Boetiam profectus, Semelem, aliosq; liberos genuisset, quam ab ignoto pressam septimo mense, sicut etiã de Osiride perhibent egyptij puer; peperisse. Hunc mortuum a Cadmo deauratum, & quasi deum ingenti cultu & sacrificijs decoratum fuisse, parentem quoque eius louem prædicasse, ut Semeles stuprum leniret. Hinc apud Græcos celebratam esse fabulam, quod Semele Cadmi, Osirim ex loue concœpisset, in lucemq; ædidisset. Quam poetæ adeo amplificauerunt atq; auxerunt, ut iam resonantibus theatris, nemo Græcorum sit, qui hanc rem aliter gestam credat. Nec in hoc solum, sed in alijs quoq; multis illustribus apud Aegyptios, uiris heroibus quoque ac deis id esse a Græcis factitatum. Herculem enim Aegyptiũ fuisse, cuius uirtute multas magnasq; orbis terrarum partes perdomitas, hunc græcos ut suum diuinis honoribus colere, qui suus nõ sit, sed magnis temporibus postea adnatum ex Alcumena Herculem, iniuriarum gestas Aegyptij Herculis traductas. Persea quoq; in Aegypto natum, uel ipsius Isidis genus ab Aegypto ad Argiuos translatum, fictis deinde fabulis, lo ipsam esse, quæ in bouis fuit formam mutata, cuius honore factum, ut Aegyptij bouem adorent, quamuis alij antiquissimis temporibus animalium effigies ab ægyptijs, ducibus atque imperatoribus, galeis insculptas ferri solitas, ut prælio dicant, eamque rem imperij signum ipsis fuisse. Parta deinde uictoria, ea animalia, quorum imaginem uictoriosi duces gestarunt, quasi offensionem belli ad hostes ipsi repulissent, in deos relata fuisse. Nonnulli usus, utilitatisque causa, multa ex animalibus in deorum numero apud Aegyptios suscipita contendunt. Boyem enim ipsam tam partu suo, quam aranæ opera conducere. Oues autem, & parere, & tegmentor; materiam præbere, & lacte ac Caseo alere. Canem yō una cum hominibus uenari, & ad custodiendos homines natũ esse. Quapropter deum, q; apud eos Anubis appellat, caninũ habere caput. Ea em̄ re ostendit, custodem ipm̄ Osiridos fuisse tam bæluas, q; importune obuiã factos coercentem. Felem uero quoniã ad scuta faciendã cõducit, Ichneumona quoniã oua Crocodillor; cõterat, & luto conuolutus cũ os apiant, ita in uentres eor; insilire solet, ut ex eis intestinis, eos interimat. Ex auibus lbidem qdem utilẽ dicũt, ad serpentũ, locustar;, erucar; interitũ. Accipitrẽ uero

uero ad Scorpiones atq; Ceraſtas necandos. & alia huiusmodi uenofa animalia, quem etiam non nihil conferre arbitrantur, Aquilam uero quia regia ſic colunt. Hircum in diuinis ea ratione dicunt ſuſceptum, qua priapum apud graecos, propter genitalia membra, cum illud animal ad cōiunctionem ſexuum maxime omnium deſeratur. Membra uero genitalia apud eos honorari, quoniam per ea inſtrumenta ſpecies animalium conſeruantur, quæ tamen nō apud Aegyptios ſolum, uerum etiam apud pleraſque alias gentes, quoniam quæ ad generationem animalium neceſſaria ſunt, apprime coluntur. Quapropter etiam antiſtites, quia partibus ſecundū Aegyptios ſucceſſione ſacerdotium acceperunt, huius dei myſterijs nunciantur. Ad hæc Pæanas etiam atque Satyros aiunt, huius rei cauſa cunctis hominibus eſſe uenerabiles, cuius ſignum eſt, quia ſimulachra eorum in templis, membris in morem hircorum, quod animal traditur promptum ſemper eſſe ad coniuunctionem tentigine affectis ſtatuuntur. Soceros autem tauros Apin ſcilicet atque Mneuin diuinis coli honoribus, tum propter agriculturam, tum quia frugum inuentio ad deos refertur. Lupos quoniam canibus ſimillimi ſunt, & quoniam Iſide una cum Oro filio, certamen aduerſus Typhonē ſuſceptura. Oſirim aſſerunt ab inferis filio & matri auxiliū ferentem adueniſſe, eiſq; in ſpecie lupi apparuiſſe. Nonnulli autem dicunt lupos aduerſum Aegyptum irruentes Aethiopes diſtractos fuiſſe, unde regionē Lupariam appellatam. Crocodillum illis honori eſſe aiunt, quoniam eius terrore ab Arabia atq; Libya latrones in Aegyptum nare nequeant. Præterea quædam de priſcis regibus, ſuorum rabiem carum fugientem, ad paludem confugiſſe, qui præter opinionem hominum a Crocodillo ſuſceptus, in alterā ripam traiectus fuerit. Sed culture animalium alias alij cauſas afferunt. Multitudine enim aiunt crebro in reges magno inſurgente cōſenſu, diuerſorum animalium cultum, diuerſis ciuitatibus a quodam rege ſtatutū fuiſſe, ut dum ſinguli religionem reuerentur ſuam, & cæterorum contemnant, non poſſent uniuerſi in unum Aegyptij conſpirare. Hæc animalia linteamina poſt mortem plangentes, & pectora cum gemitu cædentes, in ſacris ſepeliunt loculis, quorum ſi quod ſponte aliquis interfeceſſerit, mortis mulctatur ſupplicio. Felem autem aut Ibi-

dem,

dem siue sponte siue inuitis quisquam necauerit, morte puniunt. Præterea in quacunq; domo canis mortuus fuerit, omnes qui eam habitant, uniuerso corpore, raso, magno luctu afficiuntur, nec uino aut tritico ceterisque ad uictum necessarijs, quæ in ea domo recondita fuerunt, uti amplius licet. Alunt autem Apyn quidem Memphidæ, Mneuin in Eliupoli, Hircum in Medente, Crocodillum in palude, Miridos reliquasq; feras in locis atris, simlam aut pulstem lacte coctam afferentes, & bellaria melle commixta, & anserinas carnes tam elixas, quam tostas. Cum masculis autem animalibus fœminei quoq; sexus, summa specie simul nutriunt, quæ pellices appellant. Cum uero apis mortuus fuerit, magnificeq; sepultus, quosque similem inueniant, in perpetuo luctu sunt, quem simul ac inuenerunt, ad urbem Nili statim adducunt, quâdo solum mulieribus uiuere ipsum licet. obuiam namq; factæ sublati uestibus, genitales partes ei ostendunt, nec unquam postea hunc deum mulieribus aspicere licet, in quem afferunt animam Osiridos post mortem traductam fuisse. Hæc illa est Aegyptiorum turpis impietas potius quam theologia, aduersus quam aliquid dicere cum per se iaceat, turpe duco, quâ merito contemptissimus atque despuimus, a tantis malis nō nisi a salutari & euangelica doctrina, quæ obsecatos mentis oculos, per fidem illuminauit, liberati uerum honestiores harum nugarum, & quasi naturales rationes paulopost simul cum græcarum fabularum interpretatio- ne facilius enodabimus. Hoc igitur modo, antiquissimæ temerarięq; Phœnicum & Aegyptiorum superstitionis, omnium gentiū turpis theologia plena est. Verum de Græcorum quoque theologia, qui simulachris & mysterijs simili quodam ut ægypti, pacto utuntur, modo dicamus, quam qui uniuersam collegit historiam, in tertio & quarto uolumine diligentissime cōscripsit, facta a Cadmi ætate initio, Cadmum autem post Mosem fuisse ab exquisitissimis gentium annalibus, loco suo demonstrabimus, ut aperte pateat Mossem maiorem natu, quam Græcorum deos fuisse, Siquidem post Cadmum dii emerferunt, quem non paucis annis Moses superauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Græcorum Theologia.

CAP. II.

d Cadmū

CAdmum Agenoris filium ex Phoenicia dicunt, ad quaerendam Europam, quae fuit a Ioue rapta, a rege missum fuisse, nec inuenientem in Boetiam tandem deuenisse, ac Thebas ipsi aedificasse. Cumque Armoniam Veneris filiam in uxorem duxisset, Semelem & sorores eius ex ea genuisse. Amoribus autem Semeles Ioue capto ac exorato, tanquam ad Iunonem diuino ad eam modo accedere, non tulisse fulgura atque tonitrua mulierem, sed abortu edito puero, igne ipsam flagrasse, a Ioue autem Mercurium accipisse puerum, eumque ad speiuncas Nises, quae inter Phoeniciam & Nilum sita est, transmisisse. Hoc pacto a nymphis educatum, Dionysium uini & uitis usum atque plantationem homines docuisse, inuenisse quoque coctionem ex ordeo confectam, quam ceruisiam appellant, hunc cum exercitu non uirorum solum, sed etiam mulierum orbem lustrasse, iniustis atque impijs hominibus atrociter punitis. Fuisse tamen hastis Thyrso ornatis armatas mulieres, musas etiam omnes secutas fuisse uirginitate, omnique doctrinae genere florentes, quae tripudijs & cantu Deum permulcebantur. Paedagogum ei Silenum fuisse, cuius consilij uirtutem fuit complexus. Mitra uero caput ei ligari propter dolores, qui fumante uino, caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatum, quoniam ex uno patre & a duabus matribus procreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradunt, quia cum non permixtum aqua uinum homines biberunt, ac in furorem uersi, alter alterum baculis caederent, unde nonnulli moriebantur, pro lignis ferula uti persuasit. Bacchum a bacchis uocatum fuisse. Leneum, quoniam leneus graece, torcular latine appellatur. Bromium a bromo, id est ignis sonitu, qui cum ab ortu aedere, insonuit, Satyri quoque eum dicuntur secuti fuisse, qui saltando & tragice canendo, uoluptatem ei efferebant. Ab hoc primo theatrum, & musicam fuisse harmoniam inuentam. Haec de Dionysio traduntur. Musas uero Iouis, Caeli, & Terrae filias opinantur, quas plurimi uirgines fuisse confingunt, & sic appellatas, quoniam Myn graece, honesta bonaque doctrina instituere significat. De Hercule autem haec Graeci asserunt. Acrisij filia Danae, Ioui Persea genuit, Persea Androna Electriona peperit, ex quo Alcumena est procreata, cui se Iupiter triplicanocte commisit, non cupiditate, ut plerisque alijs

multi

mulieribus, sed liberorum procreandorum gratia. Quamobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset, Alcumenæ quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tempus in lucem ædedit, quod fecit, quia prædixisse Iouem audiuerat illo die ex Perfidarum genere regem nasciturum. Herculem quoque Alcumenæ lunonem formidatis exposuit, cui Iuno Minerua suadente, mamillam præbuit, & a puero uehementius quam ætas patiebatur attracta mamilla, Iuno commota, duos ad necem pueri misit dracones, ille autem nullo modo territus, alterum altera manu dracones ex collo apprehensos interfecit. Aesculapium Apollinis atque Phoronidos filium fuisse aiunt, adeoque medicinæ artibus excelluisse, ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea re Iouem commotum, fulmine ipsum interemisse, cuius morte irritatum Apollinem Cyclopa a quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat interfecisse, unde iratus Iuppiter, ad seruitium Adoneti Apollinem impulit, & hoc modo delicti poenas Apollinem perfoluisse. Hoc in quarto bibliothecæ Diodorus posuit, qui reliquam theologiam ab alijs gentibus Græcos accepisse his uerbis in tertio scribit.

De Atlantorum Theologia.

CAP. III.

PRimum inquit apud eos Cælum regnasse Atlanti asserunt, is quadraginta, ut dicunt, & quinque filios habuit, quorum duos de uiginti Ops castissima, quædam mulier sibi enixa est, quam propter uirtutem, in deos translata[m] terram nominari, filias quoque Cælum habuisse, Basiliam & Cybelem, quam etiam Pandoram uocant. Basiliam quoniam quasi mater fratres enutritisset, matrem appellatam fuisse, & post Cœli mortem Hyperioni fratri nuptam binos liberos, Solem atque Lunam peperisse, Cybeles autem fratres futura formidantes, Hyperiona ingeremisse, Solem ac fluuium Eridanum præcipitasse. Hæc cum Luna sic facta percipisset ab alto seipsam loco deiecisse, matrem autem furore concitatam, crinibus solutis, tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari, deinde postquam inueniri nullibi poterat, in deos fuisse translata[m] creditum, & aras ei ac templa fuisse constructa, cuius sacra cum tympanis ac cymbalis fiunt, Solem uero atque Lunam, ad luminaria translatos fuisse.

d ij De

De Phrygum Theologia.

CAP. III.

Phryges uero Meona Phrygiae, antiquissimum fuisse regem contendunt, a quo natam Cybelem, fistulam quam Syringa Graeci uocant inuenisse, & Montanam matrem appellatam, cui magno & casto amore phrygius dicitur. Marsias coniunctus, a quo Venerem cognitam fuisse negant, & tibiam ajunt inuentam. Cybelem autem Attidi conuenientem, cum uentre cognita res esset, interfecto Attide, ac socijs eius, a patre commotam furore, per uniuersam magnis ululatus regionem uagatam fuisse, tympanis dolorem suum consolantem. Marsie uero primum cum ea erranti, deinde in musica contentione ab Apolline separatu, pellem uitio fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuisse Cybelem, & cum eo ad Hyperboreos usque errasse, cuius iussu & Attidos corpus sepultum, & Cybelem diuinos honores consecuta, unde ad hunc usque diem adolescentis mortem Phryges plangere, arisque instructis, Attida Cybelemque templo in Piscino sibi Phrygiae oppido magnifice constituto, ut deos colere. Post mortem autem Hyperionis, Caeli filios regnum inter se partitos fuisse, quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt, Atlanti uicinas oceano partes contigisse, & multam astrologiae operam datam, septemque filias natas, quae Atlantides appellantur, a quibus quam plures dii & heroes nati, & seniore ipsarum Maia Ioui coniuncta, Mercurium procreatum. Saturnum quoque Atlantis filium, auaricia & impietate praeditum, sororem Cybelem duxisse, a qua Iouem suscepit, quauis & alium Iouem Caeli fratrem, & Cretae regem contendunt fuisse, qui multo inferior posteriore Ioue fuit, qui totius orbis imperium, primus ac ferre solus obtinuit. Cretae autem regem decem filios genuisse, quos Curetas appellant, eius sepulchrum usque ad hanc diem ostenditur. Saturnum uero in Lybiae Sicilia Italiaeque regnasse, a quo natus Iuppiter, oppositam patri uitam dicitur elegisse, regnumque suscepisse. Alij patre concedente tradiderunt, alij odio patris a populis electum, atque ideo Saturnum cum titanibus bellum ei indixisse, quo uicto, uniuersum sibi orbem subiugasse. Plurimum autem & corporis robore, & animi uirtutibus ualuisse tradunt, ac summopere studuisse se, ut & impij punirentur, & probi summis afficerentur beneficijs.

Vnde

Vnde postea quam hominem exiuit, quoniam humanam uiueret uitam, Iouem appellatā. De terrestribus autem dijs, cum multa uariarū tam historicis, quam poetis scribatur, & inter historicos Eumerus, qui historiam, Homerus, Hesiodus, Orpheusq; monstruosa quadam finxerint, breuiter quæ uterquæ conscripserunt, explicare conabor. Deos igitur honorabant Eumerus ait, magnificentissimis sacrificijs, & muneribus argenteis atque aureis mirabili arte confectis, de quibus latius in superioribus cōscriptum est. Est autem in ea insula, quæ deo consecrata est in quodam altissimo templo Iouis triphilei templū, ab eo ipso quando totius orbis repugnabat cōstructum, statua etiam in eo monte aurea est, in qua pancais literis Cæli, Saturni, & Iouis, res gestæ summam conscriptæ sunt. & paulo post, Cælum ait iustum & benignum uirum & astrologiæ non imperitum primum regem fuisse, a quo cælites deos sacrificijs primo cultos, unde Cæli cognomen habuisse, duosq; filios Pana & Saturnū, & filias similiter Rhæam & Cærem ab uxore Vesta suscepisse, Saturnum deinde regnasse, & a Rhæa quam in uxorem duxerat Iouem, Iunonem, & Neptunum suscepisse. Iouem autem qui Saturno in regnum successit Iunonē, Cærem, & Themim in uxores duxisse, & filios a prima quidē Curetas habuisse, ab altera Persephonem, a tertia Minervam. His dictis, græcorum fabulas secundū Hesiodum, Homerumque subiicit.

De arcanis mysterijs erroris gentilium, CAP. V.

Sed de Græcorum Atlantiorum Phrygumq; theologia hætenus, quibus non absurdum est secreta mysteria & cælatos addere cultus, ut facile unusquisq; uidere possit, utrum sit aliqd in eis ueræ religionis signū, an a demoniaca superstitione, ac errore perfluxerunt, omni turpitudine atque dedecore plena, & lachrymis potius quam risu dignissima, quæ demens ille in libro, quo gētiles ad fidem adhortatur, apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum scientia præditus, & usu plurimorum negotiorum prudentissimus, qui patrias nugas a salutari, & Euangelica doctrina monitus, cito contempsit. Pauca igitur ab eo sumpta, diligenter audias. Abdita inquit & inuisibilia sunt, ac ideo diligenti cura non ingrenda barathri ora monstruorum plenissima, lebes, thesprotius, tripes,

d iij ciræus

ciræus, aena, dodonæa, cælo, in deserto atque harenis honoratus, &
 quod ibi oraculum est. Hæc omnia senescentibus iam fabulis, deie-
 cta penitus relinquantur. Vltimò enim silencio Castalius & Colo-
 phonius, fontes cæteraque fluentia, quæ diuinandi vim habere uide-
 bantur, tradita extinctaq; cum suis fabulis defluxerunt, totiusq; ui-
 nationis potius quam diuinationis nephanda mysteria ceciderunt.
 Silet Darius, Phytius, Didimeus, Amphiareus, Apollo, Amphilo-
 chus, tacent auruspices, augures, somniorum interpretes, & qui fa-
 rina aut hordeo uaticinabatur, qui quod usque ad hodiernum diem,
 quasi ad inferis mortuos reduxerint, cum demonibus collocantur.
 Perierunt Aegyptiorum penetralia, tenebris tradita sunt necroman-
 tia Tyrrenorum, caprae simul cum istis ad diuinationem prepara-
 tæ, & corui hominibus oracula reddentes deuolarunt. Quid dicam
 de Dionysio, quem Menolem graece, id est, latine totum furentem
 appellant, cui bacchæ orgia celebrant, & crudas carnes comedentes,
 sacro furore inlantur, euasueuan conclamantes, quæ uox aspirata
 secundum exquisitam hebræorum linguam, foeminei sexus serpen-
 tem significat. Ceres autem, & bona dea mysterium fuerunt, qua-
 rum moerores, rapinam & luctum Eleucis docet. Quare mihi uide-
 tur, si quis deriuationi uerborum attendere uelit, ab orge, id est, la-
 tine ira, quam aduersus Iouem Ceres suscipit orgia, mysteria uero
 a mysos, quod latine scelus est, quod Dionysio accidit, appellata fu-
 isse. Quod si etiam ab attico illo Myente, qui uenando perijt, ut Ap-
 pollodorus scripsit, mysteria uocantur, non erunt certe gloriosa quæ-
 dam hæc mysteria, funebri quodam honore tradita. Forte autem my-
 steria, id est, mytharia, quasi fabulæ quædam latine appellata sunt.
 Perdatur igitur, qui hæc primus hominibus tradidit, siue Darda-
 nus, qui deorum fabulas in mysteria deduxit, siue Aetio, qui orgia
 & caerimonias Thracibus adinuenit, siue phrygius ille Myda, qui ab
 Odryso illo didicit, & subditis deinde artificiosum moerorem tra-
 didit, siue cinyra cyprius, qui mulierem quandam capere studens,
 turpissima Veneris orgia ex nocte in diem transferre ausus fuit. Qui-
 dam autem aiunt, Melampodem Amythaonis filium ab Aegypto
 in Graeciam luctum Cereris soleniter celebratum reportasse, quos
 omnes ego imperarum assero fabularum auctores, & perniciosè su-
 perstitiosis

perstitutionis inuentores extitisse. Quid enim aliud quam dedecus & aptissima turpitudine sacra hæc sunt? Sed multo turpiora uidebuntur, si quis quæ sequuntur/addiderit. Ceres peperit, educatur puella, Pherephattem nonnulli appellant, cui Iuppiter qui genuit, draco factus coniungitur, unde in Saualiorum mysterijs, draco in spiram inuolutus in sacrificijs, ad factorum memoriam, imo uero in testimonium tantæ turpitudinis (ut ego dixerim) adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriformem filium, unde poeta quoque nonnulli taurum laudant, draconis patrem, & draconem rursus tauri patrem, & in montem arcana hæc facta ducentes, pastoralem stimulum celebrant. Pastoralem, ut puto, stimulum ferulæ, quod genus ligni bacchantes ferunt, appellantes. Nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarrare, quassilum, rapinam, Idonææ terræ hiatus, sues, eubolei, quas eodem hiatu simul & duas deas absorptas aiunt fuisse. Vnde Megareses in Thesmophorijs suis immittunt, quæ sacra uarijs modis mulieres, quoniam hæc fabula uariè narratur, per ciuitates græciæ celebrant thesmophoria, sciophoria, ineffabiliphoria uocantes, & multis modis Pherephattæ rapinam complorantes. Dionysi uero mysteria penitus inhumana quemadmodum puerum cum Curetibus salientem, dolo puerilibus donis Titanes decapti, ut & raptum dilaniauerint, ut Orpheus poeta cecinit. Munera uero quibus captus dicitur pinea & aurea poma hesperidum fuerunt, quorum sacrorum symbola non est utile audire pisa, pinea, speculum, poma, uellus, Mineruam uero Dionysi iam discerpti corripuisse. Palasque a motu cordis uocari dicitur. Titanes autem Dionysi membra in Lebeta prius elixabant, Deinde ueribus fixa, Vulcano torrebant. Sed Iuppiter Titanes quædam fulmine mulctauit, Dionysi uero membra Apollini sepelienda tradidit, qui in parnaso ipsa deposuit. Vis & Coribantium audire orgia: tersum ab his fratre interemptum fuisse asserunt, cuius caput purpura tectum, & aereo scuto coronatum, ad radices olimpij montis portarunt, ac sepelierunt, quibus noia Bauboni, dysaul, triptolemo, Eumolpo, & Euboleo fuerit. Triptolemus bubulcus, Eumolpus ouium pastor, suum uero Euboleus, a quibus Eumolpides & pconum sacrum genus descendit. cererem uero a baubone coribantium nobili muliere hospitio susceptam tradunt, portionemque multis a iij coactam,

40 DE PRAEPARATIONE EVANGELICA.

confectam, quam Cycrona uocant, Cereri allatam fuisse. cumq; Ceres luctu oppressa potum recusaret, quasi despecta Baubo doluit. itaq; sublata ueste, genitalia membra deae ostendit, quae hoc spectaculo delectata Cycrona, suscepit ac bibit. Haec Atheniensium mysteria sunt, haec summus theologorum Orpheus (ut ipsi dicunt) carmine cecinit, a quo non est ab re carmina quaedam testimonij loco apponere. Dixit & obscenas cunctas in corpore partes Attollens uestem patefecit, tum dea ridens. Suscepit paruum, qui forte affat at lachum. Ingressitq; sinu uetulae Baubonis, & inde. Pocula suscipiens, tandem Cycrona perhausit. Nocte certe ac tenebris ista mysteria digna sunt, & magnanimo illo/imo uero leuissimo. Cricthidarum populo, alijsq; grecis, quos mortuos, haec expectant. Qua enim spe temerarij homines nutriuntur, quibus oracula Ephesus Eracitus canit. Noctiuagis maleficijs Bacchis iniurijs, simulatq; iniurijs, quibus ignis futura praedicit, quicq; apud ceteros mysteria putant, sine antistite peragunt, ex quibus omnibus ficta, & inania, & deceptionis plena cuncta probantur, quorum symbola (denudanda enim sacra ipsorum sunt) extra fumantia, polenta, saldraco, mala punica, trementia animalium corda, ferula, hederæ, pultes, papauera. Haec ipsorum sacra sunt. Themidos autem haec sunt sacratissima symbola, origanum, lucerna, gladius, pecten, mulieres. Sic enim mystice, membra genitalia appellantur. O manifestam impudentiam. Nam cum praescorum hominum petulantiam nox cogeret, sacra modo nox iniurijs praedicatur, & facibus tenebrae uitae petulcos sacrorum mores ostendunt. Extingue pontifex ignem, uerere faces, qui eas portas, hac luce turpitudine lacchi manifestat, patere ut nocte mysteria collantur, uenustiora uidentur in tenebris, haec orgia nescit ignis simulare, aperiendo redarguendoq; omnia punit. Quis non merito impios huiusmodi appellarit, qui deum uerum ignorantes puerum a titanibus laceratum, & lugentem mulierem, & membra turpitudinis turpissime colunt, duplici quadam impietate detenti, nam & deum uerum ignorant, & errore decepti, mortales atq; turpissimos homines deos existimant. Haec quidem Clamens.

Qui merito superstitionem gentium contemnimus.

CAPVT VI.

Quare

Quare non iniuria nos magna uoce ista omnia contempsis/ se fatemur a longissimo, ac prisco errore, gratia & miseri/ cordia dei omnipotentis, & ineffabili uirtute Saluatoris no/ stri, quasi ab incurabili morbo liberati, rationem enim se/ cuti, nephandum atq; impium duximus, sanctissima dei appellatiōe, mortales & turpes uiros honorare, qui extremæ pe/ tulantię crudelitatis atq; furoris exempla, posterioribus tradiderūt. Quam enim insaniam nō superaremus, si modestiam, prudentiam, iustitiamq; laudantes, petulcis ac incontinentibus omni furore ple/ nis, crudelibus quoq; ac inhumanis homicidio, simul ac paricidio maculatis, diuinos honores redderemus: Quis enim maior cumu/ lus impietati addi poterit, quam si uirorum, mulierumq; membra, & inexpertem terrarum rationis naturam, sanctissimam dei appel/ lationem quis intrudat, eaq; turpia deo attribuat, quæ si de hominū aliquo dicantur legibus & cōsuetudine ciuitatum, grauissimo sup/ plicio punientur. Cur longior sum omnibus Græcis simul ac Bar/ baris, lucem effulsiſſe predicamus, quæ a falsa & impia religione, ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam, quasi a sopore & profundo somno expergefacti, oculis animi aliquantulum apertis, fabulas po/ etarum, religionem prischorum esse cognouerunt, in quam naturæ quædam secreta occultari, multi credentes decipiuntur. Quæ quis nihil ueritatis habeant, tamen exponenda nobis uidentur. ut etiam eis quæ honesta ipsi putarunt, non iniuria spretis, euangelicam Sal uatoris prædicationem prætulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio.

CAPVT VII.

Quod faciemus si altius hæc primum repetierimus. Gre/ corum igitur popularis, ut ita dicam, & fabulosior theo/ logia, & Phœnicum ac Aegyptiorū huiusmodi esse ostenditur, ut auctoribus iam suis comprobatum est, quam non iniuria in principio præparationis euangelicæ colloca/ mus, ut & nos in memoriam redigamus, & qui nesciūt, discere pos/ sint, qualis maiorum nostrorum erat religio, & quanta nos ipsi ue/ ritatis ignoratione, quasi uiolentia obruti emerſimus per euangeli/ cam prædicationem, & apparētiam Saluatoris ueri dei Iesu christi,

d v qui

qui non in parte una orbis terrarum, nec apud gentem unam, sed ubique quasi animarum Sol proprios lucis radios immittens, a caligine & tenebris errorum, ad fulgentissimam ueritatis lucem omnes homines conuocauit. Apertissime namque praenominati eorum auctores, mortuorum simulachra, & turpissimorum hominum imagines cultas, nullamque mentionem dei ueri factam illis fuisse, diuinam iustitiam contemnentibus, & in omnia scelera sponte irruentibus ostēderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset, pecudum more ad nihil aliud multū, quam ad implendum uentrem, mentem eleuabant, quos primum impietatis gradum tenuisse contenderim. Nonnulli naturali quodam instinctu paulisper commoti, deum deique uirtutem salutarem esse mundo putarunt, ac eum quærētes, ad Caelum animos erexerunt, & caelestium pulchritudinē corporum admirati, deos ipsa arbitrati sunt. Alij depressi omnino in terris praestantiores, aut corporis robore, aut prudentia, aut facultatibus gigantes quosdam, uel tyrannos, uel magos ac maleficos uiros, qui auxilio alicuius eorum/quosa diuiniore statu decidisse credimus, miranda quaedam facere uidebantur, uel eos quae humanae uitae aliquo modo proferunt, cum uiuos tum maxime post mortem deorum honoribus coluerunt. Quare deorum etiam templa, sepulchra eorum fuisse multi testantur, ut Clæmens in exhortatione nonnullos Græcorum auctores scripsisse commemorat. Quod si placet, rursus audiamus.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt.

CAP. VIII.

Cum enim inquit inanis superstitio initium coeperit, quasi malorum omnium fons multitudinem deorum constituit, quibus hostias immolare, solennia facere, simulachra statuere, & templa condere persuasit, quae tamē deorum sepulchra prius fuerunt, & magnificentius condita templorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larisgam ciuitatem Acrisij sepulchrum est, quod modo sacrarij loco uenerantur, & in arce Atheniensi, ut Anthiochus in nouo historiarum conscripsit, Cecropos sepulchrum fuit. In templo uero Palladis, quam civilem appellat, Erichthonius iacet. Ismarus autem Eumolpi atque Diare filius.

lius in Eleusine, una cū Celesiabiabus sepultus est. Quid multa? nō em̄ latet a gentilibus sepulchra hoīum adorari. Hęc qdem Clamēs.

Qualis de dijs priscorum fuerit opinio. CAPVT IX

NOs autē rursus altius hęc repetentes, dicere non dubitamus natura, imo ꝑo diuinitus omnibus esse hominibus insitum, nō solū utiq; quid atq; cōducibile de noīe significari, uerum etiam omnīū rer; creatorē sic appellari, & uerbo qdem ita omēs natura duce conueniunt, re autem creaturas pro creatore coluerunt, ꝑter unum aut admodum paucos, ut ugriffimis hebræor; libris ostendit, qui rebus inuisibilibus ad intelligibilia mentis oculos sancte reducētes, nō creature alicui, sed ipsi rerum omnīū creatori/cunctor; q; largitori bonor; dei appellationem attribuerunt. Cæteri autē omēs tenebris animi inuoluti, ad tanrā impietatem deducti sunt, ut pecudum more honestum ac cōducibile bonor; q; omnīū extremū uoluptate corporis terminarēt. Et hac ratione eos q uoluptatum adinuerūt genera, uel auxerunt atq; amplificarunt maleficos & mortales uiros, ut dictum est, quasi bonor; largitores, Saluatores, & deos appellarunt, piām huius nominis notionem natura eis insitam ad eos transferētes, quos bonorum inuentores putabant, tantumq; mentis insania ualuit, ut nec peccare se arbitrarentur, nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes homines, propter regna tunc primum constituta, colere atq; admirari. Cumq; ut iam diximus, mores hoīum legibus stabiliti nō essent, nec supplicia peccatoribus imminerent, adulteria, nephanda matrimonia, maribus ereptam pudicitia, homicidia, parricidia, confecta scelere bella, quasi res pulcherrime gestas, dijs suis attribuebāt, & ear; rer; memoriā, posterioribus quasi putilē relinq;re studebāt. Qd Plato priscor; fabulas & interpretatōes fabular; cōtēpsit. Cap. x.

HAec theologia priscorum fuit, quam iuniores naturalīū rerum scientia non parum iactantes, ad honestiora naturæ secreta interpretantur, ita nec omnino impietate maiorum effugerunt, nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt, sed priscorum peccata corrigere uolentes, uirtutesque corporeas, quibus generantur, aluntur, & crescunt, corpora per fabulas significari uolentes, & hinc ordine progressi, non solum

solum principia & rerum elementa, ut Solem, Lunam, Stellas,
 Præterea terram, aquam, ignem, uerum etiam composita & affectus
 eorum & fructus terræ, quos Cererem bonam deam, & Bacchum
 nominant per fabulas, uiolenta quidam interpretatione significari
 uoluerunt. Ita iuniores quidem maiorum theologiam erubescētes,
 ac parui antiquitatem atq; consuetudinem facientes, quasi remedia
 turpitudinis deorum excogitarunt. Vetusissimi autem, etiam ani-
 maliabruta quæcunq; ad uitam conducere uideantur, in deorum nu-
 mero collocare ausi sunt, & in manibus bæuis cærimonias statuerē
 non erubuerunt. Ipsos igitur audias græcos per unum, qui præstan-
 tissimus omnium fuerat, fabulas, nonnunq̄ suscipiendas, nonnunq̄
 repellendas asserere. Mirabilis enim apud eos Plato, modo senten-
 tiam suam apertius explicando negat ea dicēda dijs esse, quæ ab an-
 tiquissimis dicta sunt, modo de legibus scribēs oportere affirmat fa-
 bulis, quæ de dijs traditæ sunt, quoniam nihil falsi in eis cōtineatur,
 fidem adhibere. Postremo a priscorum theologia suam desperans,
 cum de Cælo, Sole, Luna, Stellis, & de uniuerso mundo partibusq;
 suis physice more suo locutus sit. Demum de priscorum genealogia
 deorum, quasi particulariter sic in Thimæo differit. Sed de aliorum
 dæmonum atq; deorum generatiōe differere maius est opus quam
 humeris nostris ferre possumus. Quare his qui hæc tradiderūt, cre-
 dere debemus, qui cum a dijs orti sunt, & parentes suos qui sint op-
 portune teneant, nullo modo falluntur. Nam quamuis neq; neces-
 sario/ neque probabiliter dicant, tamen quia rem suam enarrant,
 æquum est, ut eis fidem adhibeamus. Quare secundum priscorum
 instituta genealogia deorum terminetur, credanturq; Cæli ac Ter-
 ræ filij, Oceanus & Thetis fuisse, ex quibus Phorcis, Saturnus, Ops
 & alij complures nati sunt. A Saturno autem & Ope Iuppiter & Iu-
 no. Hæc igitur Plato secundum ius & fas, quamuis nullo modo pro-
 bari possint, credenda esse in Thimæo censuit. Attendere autem di-
 ligenter oportet, quia nihil altius in hac fabulosa genealogia conti-
 neri ostendit. Alio autem in loco hic ipse sententiam suam apertius
 explicans his v̄bis utitur. Primū igit̄ ego dixi, maximū de maximis
 rebus mēdaciū efferre ausus est, qui q̄ Cælius fecisse ab Hesiodo dī,
 q̄d a Saturno mulctatus sit, & Saturnus rursus a filio improbe finxit
 Nam

Nam etiam si uera essent, tacēda omnino putarem, nec ita facile ad omnes efferenda, sed maxime quidem celandā, quod si necessitatis quaedam dicere cogert, paucissimis tradēda fuisse, ardua em̄ sunt, nec p̄dicanda o Adimante in ciuitate nostra, nec enim iuueni per/ suadendum est puniri parentes oportere, etiam si iniuriam inferāt. Nec autem omnino credēdum est, deos inter se ita dissidere, ut ali/ us alij bella & pugnam ciat, nec enim uera hęc sunt, nec nobis con/ ducibilia, qui si rempublicam conseruare uolumus, intestina bella, odia, & simulationes turpissimas abijcere debemus, nec gigantum aduersus deos pugnas, & heroum in cognatos adolefcētibus expli/ candas iudico, sed si aliquo modo possemus, nunq̄ ciuem cui fuisse inimicum persuaderemus. Hęc enim maxime adolefcētibus, hęc uiris senioribus p̄dicanda, quare poetę cogendi etiam sunt hęc carminibus suis ædere. Saturni autem uincula, & Vulcani a patre proiectio, cum auxilium pulsatę matri afferet, deorumq; pugna, quas Homerus conscripsit, nullo modo audiendę. Aperūssime igitur Plato priscorum fabulas, & fabularum interpretaciones cōtem/ psit, quod Romani intelligentes, fabularum figmenta spreuerunt. Quod ab Halicarnasseo Dionysio cognoscere poteris, q̄ in secun/ do uetustę Romanorum historię, res gestas Romuli enarrans, sen/ tentiam quoq; illius uiri de dijs his uerbis ostendit. Non ignorauit, quia diligenter conditę leges & de bonis rebus contentio, & mili/ taris exercitatio optimam ciuitatem constituunt, quarum rerū ma/ gnā curam adhibuit, a cultu deorum incipiens. Tempia igitur, lu/ cos, aras, simulachra, formas & symbola, uirtutes, beneficia, quę a dijs hominibus collata sunt, cęrimonias ac saluberrimas solennita/ tes, quibus dij culti gaudent, iusticiam, & dies festos cęteraq; con/ stituit, ut optime gręcorum reipublicę res romana conferri possit. Fabulas autem quę de dijs tradūtur, turpes atq; ignobiles existimāt, nec solum dijs, sed neq; probis hominibus, dignas cunctas eiecit ac persuasit, ut optime de dijs Romani & existiment, & loquātur, nul/ lum enim opus in immortalī naturę indignū illis attribuit. Ita nec Cę/ lus a suis filijs uirilia amputatur, nec a Saturno liberi sui interficiun/ tur, nec Iuppiter in tartarum patrem conijcere, nec bella, nec uulne/ ra, nec uincula, nec seruitus deorum apud eos ulla dicitur, sed nec fo/

lemnis

lennis unquam dies lugubri habitu agitur, quemadmodum dum apud Græcos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysij passionēs celebrantur, nec inspicere apud eos aliquis poterit, quamvis inopes iam omnino corrupti sunt, furentes & bacchantes viros simul, atq; foeminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicquam monstrum nephandum, sed religiose omnia, quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur, adeo ut neque apud Græcos, neq; apud Barbaros usquam honestius ista constituta sint, & quod ego maxime mirari soleo, quamvis ex uniuerso terrarum orbe, in urbem multi confluant, qui res sacras patrijs peragunt moribus, nihil tamen alienum publice ciuitas imitata inuenitur, quod multis alijs accidisse manifestum est. Verum etiam si deorum responsis, alienigena quædam sacra suscepta sunt, omni eiecta fabularum garrulitate, Romanis moribus peragantur. Sicut matri deorum sacra quotannis certaminibus, ex consuetudine Romanorum fuit, sacerdos autem utriusque sexus, uir & foemina ex Phrygia consecratur, & urbem, ut solent, tibiarum & tympanorum sonitu perlustrant. Sic pie ac religiose Romana ciuitas, turpitudine fabularum omnino spreta, deorum carmonias peragit. Non autem ignoro esse nonnullas fabulas apud Græcos hominibus utiles, quarum alia naturæ opus per mœrorem ostendunt, alia consolandi gratia fictæ, plenæ utilitatis sunt, quæ quauis optimæ scientiæ, tamen Romanorum Theologiam multo præstantiorem duco, parua enim est illa fabularum utilitas, nec multis prodesse potest, sed illis duntaxat, qui causas rerum curiosius inuestigarunt, qui certe paucissimi sunt. Multitudo autem indoctior, ad peius solet huiusmodi orationem interpretari, & in horum alterum semper incurrit. Nam aut duplicabiles deos ducit, si quidem eorum multa in magnis miserijs oppressi fuerunt, aut nihil turpe, aut iniquum deorum exemplis admonita putat. Quare illis solummodo relinquenda ista sunt, quæ philosophiæ speculationibus insudarunt

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS

De honestiore & naturali Theologia Græcorum.

CAPVT I.